

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

ФЛЯРКОВСЬКА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 37.015.311–053.6–043.84:374

**ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ГОТОВНОСТІ ДО ТВОРЧОЇ
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Президія Національної академії педагогічних наук України, Відділення загальної педагогіки та філософії освіти, вчений секретар.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Сущенко Андрій Віталійович,
“Класичний приватний університет”,
завідувач кафедри управління навчальними закладами і педагогіки вищої школи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Костолович Марія Ігорівна,
Рівненський державний гуманітарний університет, доцент кафедри екології та збалансованого природокористування.

Захист відбудеться “22” вересня 2015 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано “ 17 ” серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Удосконалення українського суспільства можливе з урахуванням сучасних змін і вимог до підвищення потенціалу людини, зокрема шляхом зростання її творчої активності. У зв'язку з цим особливого соціального значення набуває нині виховання творчої самореалізації підростаючої особистості. Ключова роль у цьому процесі належить позакласній виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу, а саме розробленню і впровадженню конкретного змісту, форм і методів формування у підлітків готовності до творчої самореалізації.

Потреба формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в умовах загальноосвітнього навчального закладу актуалізована в положеннях Законів України: “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про вищу освіту”, у Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні. У цих нормативних документах зазначено, що сучасному суспільству потрібен випускник, який володіє критичним і творчим мисленням, уміє самотійно вчитися, творчо вирішує різні проблеми, здатний бути комунікабельним, самотійно працювати над розвитком власної моральності, культурного рівня, бути готовим до самовизначення і самореалізації.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних праць Ш. Амонашвілі, Г. Балла, М. Болдирьова, А. Возняк, І. Зязюна, В. Кременя, С. Максименка, Г. Пустовіта, Ю. Сокольнікова, С. Сисоевої, А. Суценок та інших свідчить, що виховання особистості має ґрунтуватися на принципах гуманізму, демократії, самоактивності й саморегуляції, системності і цілісності використання різноманітних форм та методів, наступності й безперервності, культуровідповідності, комплексності та інтеграції виховних факторів школи, сім'ї, макросоціуму. На індивідуально-диференційованому та особистісно орієнтованому підходах у вихованні акцентують увагу І. Бех, І. Булах, В. Рибалка, О. Скрипченко, Р. Гурін, Т. Осипова, В. Ягупов, які серед іншого підкреслюють важливість проблеми самореалізації особистості.

Процес самореалізації у житті людини відображений у наукових працях В. Давидова, В. Донія, А. Маслоу, Л. Мацько, В. Моляко, Г. Несен, В. Панка, В. Петровського, Я. Пономарьова, К. Роджерса, Л. Сохань, Д. Фельдштейна, Е. Шострома та інших.

У своїх наукових доробках А. Адлер, Л. Виготський, О. Леонт'єв, М. Костолович, Я. Пономар'єв, В. Франкл, З. Фрейд, Е. Фромм та інші наголошували, що в творчій активності особистість є суб'єктом, який прагне до самореалізації. Зокрема, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін акцентували увагу на тому, що перехід до підліткового віку пов'язаний із глибокими змінами умов, які впливають на особистісний розвиток дитини та роблять його сенситивним до творчої активності. Психологічні аспекти творчості Я. Пономар'єв і С. Рубінштейн вважали найважливішими у творчій самореалізації особистості, а механізм уяви, сприйняття, фантазії, волі – основою творчої діяльності. Різні питання процесу

творчості у своїх наукових працях охарактеризували К. Абульханова-Славська, В. Давидов, М. Костолович, О. Лук, В. Моляко та інші.

Проблема самореалізації школярів була предметом досліджень П. Блонського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Шацького, котрі заклали теоретичну основу системи виховання. Формування готовності підростаючої особистості до творчої самореалізації досліджували Д. Богоявленська, О. Жукова, О. Олексюк, В. Петровський, О. Сухомлинська, П. Харченко та інші. Водночас питання формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу ще не ставало предметом самостійного дослідження. Важливість означеного зумовлена ще й тим, що особливу роль у формуванні готовності підлітків до творчої самореалізації відіграє їх залучення до позакласної виховної роботи, максимально наближеної до суспільних реалій і спрямованої на формування ціннісних орієнтацій, застосування набутих теоретичних знань у практичній діяльності.

Актуальність проблеми формування у підлітків готовності до творчої самореалізації обумовлена рядом *суперечностей* між:

- об'єктивною суспільною потребою у вихованні морально цілісної, активної, мобільної, креативної особистості й недостатньою увагою до проблеми формування готовності дітей та учнівської молоді до творчої самореалізації;

- обґрунтованими у педагогічній теорії закономірностями й способами творчого особистісного розвитку підлітків і недостатньою результативністю формування у підлітків готовності до творчої самореалізації;

- потребою формування готовності підлітків до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи і недостатністю відповідних методик, що ґрунтуються на сучасних концепціях організації творчо спрямованої позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Отже, наявні суперечності, теоретична і практична значущість проблеми обумовили вибір теми дисертації: ***“Формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної теми лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання НАПН України “Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей у процесі пізнавально-практичної діяльності” (державний реєстраційний номер 0112U001228). Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 11 від 23.12.2013 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 28.01.2014 р.).

Мета дослідження: на основі аналізу філософсько-культурологічних і психолого-педагогічних праць узагальнити теоретичні основи формування готовності до творчої самореалізації у підлітковому віці, обґрунтувати й апробувати педагогічні умови та методику формування готовності підлітків до творчої

самореалізації у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. З'ясувати стан дослідженості проблеми у педагогічній теорії і виховній практиці загальноосвітнього навчального закладу та актуалізувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.

2. Виокремити і схарактеризувати структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності підлітків до творчої самореалізації.

3. Визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування у підлітків готовності до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи сучасного загальноосвітнього навчального закладу та здійснити експериментальну перевірку їх ефективності.

4. Розробити навчально-виховний зміст, удосконалити форми і методи як основу методики формування готовності підлітків до творчої самореалізації у навчально-виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу.

Об'єкт дослідження – позакласна виховна робота у загальноосвітньому навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності підлітків до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення: особистісно орієнтованого (І. Бех, К. Роджерс), гуманістичного (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський) наукових підходів; закономірності розвитку дітей підліткового віку (Дж. Бірреном, Л. Божович, Л. Виготський, Е. Еріксон, Д. Ельконін, А. Реан); теорії діяльності як форми активного ставлення до навколишнього світу, що обумовлює пізнання людиною дійсності й розвиток її творчої особистості (Б. Ананьєв, О. Бодальов, П. Гальперін, І. Зязюн, Ю. Мальований, В. Моляко, А. Петровський, В. Рибалка, В. Русова, С. Сисоєва, Т. Сущенко).

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використано такі **методи:**

- *теоретичні:* аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури для уточнення сутності готовності підлітків до творчої самореалізації; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для обґрунтування педагогічних умов формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу;

- *емпіричні:* анкетування, тестування підлітків, батьків і вчителів, бесіди, спостереження, моделювання навчально-виховних ситуацій, педагогічний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов і методики формування готовності підлітків до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу;

- *статистичні:* математичне обчислення оцінювання стану досліджуваної проблеми та експериментальне підтвердження ефективності створених педагогічних

умов формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше з позицій цілісного підходу до аналізу сутності і змісту позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу, побудованої на суб'єкт-суб'єктивній взаємодії її учасників, теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу (організація оптимального творчого розвитку колективної діяльності, для якої характерна постійна опора на інтереси підлітків і водночас спрямованість їхніх зусиль на вирішення досить складних завдань; систематичне спонукання підлітків до розвитку якостей творчої самореалізації, оволодіння знаннями щодо засобів і прийомів самовдосконалення, надання їм педагогічної допомоги; здійснення індивідуально-диференційованого підходу до підлітків у процесі формування у них творчої самореалізації на основі врахування їхніх індивідуальних особливостей розвитку, взаємодії вчителя, підлітка і батьків, забезпечення єдиного підходу до виховання; активізація особистісних ресурсів професійного зростання вчителів на основі професійної рефлексії індивідуального стилю педагогічної діяльності); схарактеризовано структурні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-операційний), критерії, показники (здатність до комбінаторного аналізу: гнучкість уяви, нестандартність мислення, знання про способи творчої самореалізації підлітків; прагнення до особистісного зростання: упевненість у власних силах, позитивне ставлення до себе, мотивація до творчої діяльності; уміння створювати творчий продукт: уміння творчо використовувати набуті знання, оволодіння новими способами вирішення практичних завдань, уміння самореалізуватися в особисто і суспільно значущих справах) та рівні (високий, псевдовисокий, середній, низький) сформованості у підлітків готовності до творчої самореалізації;

уточнено сутність готовності підлітків до творчої самореалізації (інтегративна багатокомпонентна якість особистості, що сприяє вільному вибору власної моделі поведінки і діяльності на основі сформованих ціннісних орієнтацій, ініціативності, вміння самостійно мислити і діяти, генерувати нові нестандартні ідеї, здійснювати комбінаторний аналіз та практичне втілення підлітком своїх потенційних можливостей з використанням інтелектуальних здібностей і механізмів самовдосконалення);

- *подальшого розвитку набули* зміст, форми і методи формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні і впровадженні: інструментарію діагностування готовності підлітків до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу; навчальної програми позакласної виховної роботи з підлітками "Школа самовдосконалення "Повір у себе"; методичних рекомендацій для педагогів щодо організації психолого-педагогічного супроводу формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в загальноосвітньому навчальному закладі.

Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, під час підготовки навчальних посібників, підручників з теорії навчання і виховання, укладання навчальних програм із дисциплін педагогічного циклу; написання підручників, посібників та навчально-методичної літератури для вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації з метою підвищення ефективності виховної роботи з підлітками, в процесі викладання навчальних дисциплін “Загальна педагогіка”, “Теорія та методика виховання”, “Педагогічна майстерність”; у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Київського загальноосвітнього навчального закладу № 26 (довідка № 227 від 02.12.2014 р.), Київської спеціалізованої школи № 173 (довідка № 350 від 06.10.2014 р.), Київського загальноосвітнього навчального закладу № 215 (довідка № 459 від 09.12.2014 р.), Вепринського навчально-виховного комплексу “Загальноосвітня школа I-II ступенів – Дошкільний навчальний заклад” Житомирської області (довідка № 138 від 22.09.2014 р.), Ленінського загальноосвітнього навчального закладу Житомирської області (довідка № 139 від 22.09.2014 р.), Потіївського загальноосвітнього навчального закладу Житомирської області (довідка № 140 від 22.09.2014 р.), Полтавського міського багатoproфільного ліцею № 1 (довідка № 01-30376 від 02.09.2014 р.), Полтавської гімназії № 17 (довідка № 01-30593 від 02.09.2014 р.); Іллічівської загальноосвітньої школи з профільним навчанням I-III ступенів № 7 Одеської області (довідка № 60 від 03.09.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертації оприлюднено автором у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – “Тенденції, наробки, інновації, практика в науці” (Люблін, 2014); “Обмін науковими досягненнями” (Познань, 2014); “Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави” (Київ, 2014); *всеукраїнських* – “Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні” (Рівне, 2014); “Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення” (Київ, 2014); *звітних науково-практичних конференціях* Інституту проблем виховання НАПН України (Київ, 2013-2014).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено у 18 одноосібних публікаціях, з них 8 статей у наукових фахових виданнях і 2 статті у зарубіжних виданнях, 1 методичний посібник, 4 статті опубліковано у матеріалах конференцій, 3 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (204 найменування, із них 11 іноземною мовою) та 11 додатків. Загальний обсяг дисертації 313 сторінок, із них 186 сторінок основного тексту. Робота містить 36 таблиць та 12 рисунків на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **“Формування у підлітків готовності до творчої самореалізації як психолого-педагогічна проблема”** – проаналізовано стан дослідженості проблеми у теорії і практиці; розкрито сутність готовності підлітків до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи ЗНЗ.

Теоретичною основою дослідження стали наукові висновки К. Гольдштейна, К. Роджерса, А. Адлера, І. Беха, Л. Коростильової, А. Маслоу, Д. Фельдштейна, В. Франкла, Е. Фромма про самореалізацію як системоутворювальний фактор життєдіяльності людини, що є основою її соціального інтересу й активності. З'ясовано, що у процесі творчої активності особистість є суб'єктом творчості, яка прагне до самореалізації (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, М. Костолович, В. Мачуський, Г. Пустовіт, Я. Пономарьов, Ю. Сокольніков, В. Сухомлинський, С. Сисоєва, К. Ушинський та інші).

Аналіз наукових праць у контексті проблеми дослідження дав змогу визначити процесуальний алгоритм формування готовності особистості до самореалізації:

- стимулювання прояву своїх можливостей і здібностей, навчання активних способів репрезентації кожним індивідом свого внутрішнього “Я” (К. Абульханова-Славська, К. Гольдштейн, Д. Робертс);
- розвиток рефлексивних процесів (Л. Божович, Г. Вайзер, Л. Виготський);
- формування “Я-концепції” як системи знань особистості про себе (І. Бех, Я. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо).

Установлено, що розвиток підлітка зумовлений інтенсивним формуванням світогляду, самостійності, розвитком мислення, пам'яті, вольових процесів, розширенням і диференціацією інтересів. Готовність до творчої самореалізації визначається активною діяльністю підлітка щодо здійснення його творчих задумів і планів, актуалізацією його здібностей та дає змогу об'єктивно (на рівні результатів, продуктів діяльності) і суб'єктивно (на рівні самоствавлення, задоволеності) бути успішним в обраному виді діяльності.

Творча самореалізація розглядається нами і як творча діяльність особистості, і як її здатність до цієї діяльності. З огляду на це розглянуто мотивацію підлітків до прояву творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи. Також досліджено творчу активність як один із видів соціальної активності й доведено, що вона не є окремим відособленим видом активності. Наголошено, що ступінь прояву творчої активності є однією із найважливіших характеристик різноманітних видів соціальної активності зростаючої особистості.

Визначено, що стимул як зовнішня умова забезпечує вплив на внутрішню мотиваційну сферу підлітка й за певних обставин може ставати мотивом. Тобто, стимул виступає, з одного боку, засобом, який виконує спонукальну функцію, з

іншого боку, внутрішньо мотивованим чинником саморозвитку підлітка. Стимулювання є необхідним складником педагогічного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах. Цей підхід дав змогу виокремити умови педагогічного стимулювання для створення та розвитку внутрішньої мотивації підлітків до пізнання та творчості, вибудувати стратегію педагогічного стимулювання творчої самореалізації підлітків у позакласній виховній роботі.

У межах зазначеного підходу з'ясовано, що творча самореалізація є особливо актуальною для підліткового віку. Адже саме у цьому віці відбувається усвідомлення власних потреб у будь-якій діяльності та виникає прагнення реалізувати свій особистісний потенціал. Доведено, що досвід самореалізації стає тим ресурсом підлітка, який є умовою його подальшого соціального та особистісного розвитку. Однак у цьому віці самореалізація як процес може бути свідомою і спонтанною. Цим додатково підтверджується те, що необхідна цілеспрямована психолого-педагогічна підтримка, а також стимулювання переходу у свідомо спрямований і регульований особистістю процес. Визначено, що творча самореалізація є однією з основних потреб підліткового віку, яка ґрунтується на інтересах зростаючої особистості; а відтак добровільна участь у позакласній виховній роботі – провідний чинник ефективного формування досліджуваного феномену.

Аналіз наукових праць дав змогу визначити *готовність підлітка до творчої самореалізації* як інтегративну багатокomпонентну якість особистості, що сприяє вільному вибору власної моделі поведінки і діяльності на основі сформованих ціннісних орієнтацій, ініціативності, вміння самостійно мислити і діяти, генерувати нові нестандартні ідеї, здійснювати комбінаторний аналіз та практичне втілення підлітком своїх потенційних можливостей з використанням інтелектуальних здібностей і механізмів самовдосконалення.

Теоретичний аналіз основних понять дослідження дав змогу схарактеризувати три взаємопов'язані структурні *компоненти* готовності підлітка до творчої самореалізації: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-операційний.

Відповідно до них визначено *критерії* готовності підлітка до творчої самореалізації: здатність до комбінаторного аналізу, прагнення до особистісного зростання, вміння створювати творчий продукт.

Показниками критерію “*здатність до комбінаторного аналізу*” є: гнучкість уяви, нестандартність мислення, знання про способи творчої самореалізації підлітків.

Показники критерію “*прагнення до особистісного зростання*”: упевненість у власних силах, позитивне ставлення до себе, мотивація до творчої діяльності.

Показниками критерію “*вміння створювати творчий продукт*” визначено: вміння творчо використовувати набуті знання, оволодіння новими способами вирішення практичних завдань, вміння самореалізуватися в особисто і суспільно значущих справах.

Для об'єктивного визначення рівня готовності підлітка до творчої самореалізації використано стандартизовані *діагностувальні методики*: тест самоактуалізації Е. Шострома (САТ); діагностику оригінальності мислення

підлітків (методика Г. Девіса); методику діагностування рівня творчої активності учнів, розроблену М. Рожковим, Ю. Тюнниковим, Б. Алішевим, Л. Воловичевим, а також авторську анкету для визначення прояву якостей творчої самореалізації в процесі організації позакласної виховної роботи; застосовано методи спостереження, бесіди, експертної оцінки.

Отримані за результатами констатувального етапу експерименту дані дали змогу виокремити *рівні* (високий, псевдовисокий, середній, низький) сформованості у підлітків готовності до творчої самореалізації.

З'ясовано, що підліткам із *високим рівнем* готовності до творчої самореалізації властиві: гнучкість уяви, нестандартність мислення, готовність до творчої реалізації своїх нахилів, здібностей; упевненість у власних силах, позитивне ставлення до себе, мотивація до творчої діяльності; вміння творчо використовувати набуті знання, оволодіння новими способами вирішення практичних завдань, вміння самореалізуватися в особисто і суспільно значущих справах, легкість генерування ідей, адекватна самооцінка.

У підлітків із *псевдовисоким рівнем* готовності до творчої самореалізації діагностовано стійку мотивацію до творчої діяльності, готовність до творчої реалізації своїх нахилів, здібностей, вміння творчо використовувати набуті знання, разом із тим у них значний вплив на формування цього феномену має чинник соціального оточення, який у певної частини підлітків спричиняє неадекватну завищену самооцінку власних потенційних можливостей, результатів своєї практичної діяльності і, відповідно, заниження ролі і значущості результатів праці однолітків.

Середній рівень характерний для підлітків, які проявляють готовність до творчої самореалізації, проте не використовують її повною мірою. Творча самореалізація за відсутності необхідної активності відбувається в достатньому, проте дещо уповільненому темпі. Для підлітків цієї групи більше характерні сумніви щодо особистих можливостей.

Підліткам із *низьким рівнем* готовності до творчої самореалізації властиві: пріоритет використання досвіду референтної групи у виборі засобів самореалізації, відведення провідної ролі дорослим у плануванні та досягненні цілей, надання переваги стандартним способам вирішення практичних завдань, пріоритет власних бажань у визначенні цілей майбутнього, який супроводжується впертістю і негативізмом, виділення як критеріїв вибору майбутньої професії її престижності та прибутковості, додавання до умов щасливого життя в майбутньому матеріальної забезпеченості та самоствердження.

Експериментальною базою дослідження стали: загальноосвітні навчальні заклади № 26 і № 215 м. Києва, спеціалізована школа № 173 м. Києва, Вепринський навчально-виховний комплекс “Загальноосвітня школа I-II ступенів – Дошкільний навчальний заклад” Житомирської області, Ленінський загальноосвітній початковий заклад Житомирської області, Потіївський загальноосвітній навчальний заклад Житомирської області, Полтавський міський багатoproфільний ліцей № 1, Полтавська гімназія № 17, Іллічівська загальноосвітня школа з профільним навчанням I-III ступенів № 7 Одеської області.

Для підвищення вірогідності здобутої інформації опитування проводилося із дотриманням принципу триангуляції другого рівня, тобто інформацію надавали три групи респондентів із різним статусом (вчителі, підлітки, батьки підлітків). Дослідженням було охоплено 801 респондент, із них 700 підлітків (352 – експериментальна група, 348 – контрольна група), 53 батьків підлітків, 48 класних керівники.

Аналіз результатів опитування батьків засвідчив, що виховна робота з батьками здійснюється вибірково, тим самим порушується інтегральний процес виховання. Участь в організації заходів виховного процесу теж оцінюється як недостатня (55,5 %); лише у разі обговорення питань, що стосуються навчальної діяльності, цей відсоток стає вищим (85,5 %). Діяльність педагогічної ради школи також зосереджується переважно на навчальній сфері.

Ступінь готовності підлітків до творчої самореалізації, на думку класних керівників (83,3 %), залежить від створення сприятливих умов для такої самореалізації та від самого підлітка. Рівень готовності учнів підліткового віку до творчої самореалізації 60,4 % учителів оцінюють як середній і тільки 39,6 % – як високий.

За результатами констатувального етапу експерименту, між показниками рівнів готовності підлітків до творчої самореалізації контрольної і експериментальної груп, в тому числі за гендерною ознакою, значних відмінностей не виявлено.

Кількісні та якісні результати засвідчили, що для більшості учнів (46,6 % підлітків ЕГ та 46,8 % – КГ) характерним є низький рівень готовності до творчої самореалізації. Середній рівень готовності до творчої самореалізації виявили 39,8 % учнів підліткового віку ЕГ та 39,7 % – КГ, псевдовисокий рівень мають 6,3 % підлітків ЕГ та 6,6 % – КГ, високий – лише 7,4 % респондентів ЕГ та 6,9 % – КГ.

З'ясовано, що потенційні можливості загальноосвітнього навчального закладу щодо організації системи виховання творчої самореалізації підлітків використовуються неповністю. Крім цього встановлено, що під час проведення позакласних виховних заходів класні керівники недостатньо враховують специфіку виховання творчої самореалізації й творчої активності підлітків; у роботі з учнями використовують одноманітні форми, що мають, переважно, масовий характер і мало спонукають підлітків до самореалізації та творчої діяльності загалом; позакласні виховні заходи проводяться без урахування індивідуальних особливостей підлітка та можливостей для прояву готовності до творчої самореалізації; відсутня цілеспрямована робота з батьками або ж ведеться вона стихійно.

У другому розділі – **“Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи”** – визначено та схарактеризовано методіку формувального етапу педагогічного експерименту, теоретично обґрунтовано педагогічні умови та експериментально досліджено ефективність методіки формування у підлітків готовності до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Для формування готовності підлітків до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу було визначено такі *педагогічні умови*: організація оптимального творчого розвитку колективної діяльності, для якої характерна постійна опора на інтереси підлітків і водночас спрямованість їхніх зусиль на вирішення досить складних завдань; систематичне спонування підлітків до розвитку в собі якостей творчої самореалізації, оволодіння знаннями щодо засобів і прийомів самовдосконалення, надання їм педагогічної допомоги; здійснення індивідуально-диференційованого підходу до підлітків у процесі формування у них творчої самореалізації на основі врахування їхніх індивідуальних особливостей розвитку, взаємодії вчителя, підлітка і батьків, забезпечення єдиного підходу до виховання; активізація особистісних ресурсів професійного зростання вчителів на основі професійної рефлексії індивідуального стилю педагогічної діяльності;

Для апробації обґрунтованих педагогічних умов формування готовності до творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи ЗНЗ нами було розроблено і впроваджено *навчальну програму “Школа самовдосконалення “Повір у себе”*”, що передбачала роботу як з підлітками, так і з педагогічним та батьківським колективами ЗНЗ.

Навчальна програма складається з чотирьох напрямів (“Перспектива” “Професіонал”, “Найкращий з Кращих”, “Ми – разом”); ґрунтується на залученні підлітків до виховного позакласного співробітництва та спрямована на розвиток рефлексивних здібностей, самовиховання, розширення сфери самосвідомості, розкриття особистісного потенціалу, накопичення позитивного досвіду досягнень, підвищення компетентності у реалізації своїх потенційних можливостей і розвиток суб’єктної позиції у процесі творчої самореалізації.

Упроваджуючи першу педагогічну умову – *організація оптимального творчого розвитку колективної діяльності, для якої характерна постійна опора на інтереси підлітків і водночас спрямованість їхніх зусиль на вирішення досить складних завдань* – для реалізації навчальної програми “Школа самовдосконалення “Повір у себе”” за напрямом “Перспектива” було проведено різні форми роботи з педагогічним колективом: лекції (“Основні складові формування готовності до творчої самореалізації підлітків”, “Умови виховання конкурентоспроможної особистості”), семінари-практикуми (“Усвідомлення своїх здібностей і можливостей щодо творчої самореалізації підлітків”, “Способи аналізу спонукальних причин своєї поведінки і діяльності”), фокус-групи (“Проблеми самовизначення підлітків і стратегії педагогічного супроводу”, “Партнерство сім’ї і школи в процесі формування готовності до творчої самореалізації підлітків”), відкритий класний урок “Моє місце в суспільстві після закінчення школи”, творчі майстерні (“Організація виховного середовища класу, що сприяє самовираженню особистості учня”, “Комунікативний простір уроку і його можливості у створенні умов для становлення якостей суб’єктності підлітків”). З підлітками проведено “Школу профорієнтації”, а саме профорієнтаційну діагностику, консультування з питань професійного самовизначення, конкурси творів, лекційні заняття з елементами тренінгу. Зазначені форми роботи дали змогу підвищити

компетентність педколективу з проблеми формування у підлітків готовності до творчої самореалізації, створити освітнє середовище для усвідомлення та активізації підлітками позитивного особистісного потенціалу в різноманітних видах навчальної та позакласної діяльності з подальшою організацією аналізу досягнень та особистісного зростання. Означена діяльність сприяла також розвитку здатності підлітків до усвідомленого, вільного і відповідального ставлення до власного життя на основі розгорнутого аналізу своїх здібностей і можливостей, стійкої системи моральних цінностей і розуміння внутрішніх спонукальних причин свого вибору.

На забезпечення другої педагогічної умови – *систематичне спонукання підлітків до розвитку в собі якостей творчої самореалізації, оволодіння знаннями щодо засобів і прийомів самовдосконалення, надання їм педагогічної допомоги* – відповідно до навчальної програми “Школа самовдосконалення “Повір у себе”” робота з підлітками здійснювалася за напрямом “Найкращий з Кращих”. Вона зосереджувалася на усвідомленні учнями своєї готовності до творчої самореалізації та стимулюванні академічних успіхів і особистісних досягнень підлітків як основи для самореалізації. З цією метою було проведено такі форми роботи: предметні олімпіади, КВК, конкурси, змагання, портфоліо академічних та особистих досягнень підлітків, день ліквідації заборгованості “Твій шанс”. Підсумки підбивалися у формі класного рейтингу, внутрішньо-шкільного рейтингу й ухвалювалися рішенням педради за участі ради шкільного самоврядування. Номінації розроблялися радами класів та радою школи з опорою на індивідуальні особливості підлітків. У такий спосіб, намагаючись бути кращим “для себе”, підлітки усвідомлювали і “відшліфовували” свою індивідуальність, вибудовували творчий шлях самореалізації.

Стрижневою формою роботи з підлітками стали тренінги, які передбачали цикл з 11 занять: “Знайомство”, “Зміни своє ставлення до життя”, “Чого ви боїтеся і чому”, “Навчись говорити “Ні”, “У світі людей”, “Навчись бути сильним, або моє сильне “Я”, “У світі емоцій”, “Навчись розпоряджатися часом”, “Плани і цілі”, “Відповідальність”, “Образ майбутнього”. Заняття тривали від 1,5 до 2 год. у гетерогенних (за статтю) групах, створених на основі результатів застосування психодіагностичних методів з визначення рівня готовності підлітків до творчої самореалізації.

Кожне заняття складалося з трьох частин: вступна частина (розминка); основна частина (теоретичний матеріал, вправи, ігри, робота в групах, парах тощо); завершальна частина (рефлексія, релаксація). Форми і методи, використані під час занять (групові дискусії, рольові ігри, ігри, спрямовані на інтенсивну фізичну взаємодію, міні-лекції, елементи психогімнастики та релаксації тощо), були спрямовані на розвиток у підлітків мотивації на досягнення успіху, розвиток потреби вдосконалення своєї особистісної сфери, вміння самосприйняття та сприйняття інших людей, психологічної спостережливості; розширення знань учасників про почуття, емоції; розвиток умінь керувати проявом своїх почуттів та емоційних реакцій, навичок спілкування, вміння слухати, висловлювати власну думку, знаходити компромісні рішення; посилення особистої відповідальності за

наслідки своєї поведінки у навчальній, трудовій і комунікативній діяльності; сприяння усвідомленню своєї життєвої перспективи, життєвих цілей, шляхів і способів їх досягнення.

Упроваджуючи третю педагогічну умову – здійснення *індивідуально-диференційованого підходу до підлітків у процесі формування у них творчої самореалізації на основі врахування їхніх індивідуальних особливостей розвитку, взаємодії вчителя, підлітка і батьків, забезпечення єдиного підходу до виховання* – діяльність за напрямом “Ми – разом” зосереджувалася на залученні батьків до позакласної виховної роботи ЗНЗ, шляхом формування психолого-педагогічної культури батьків та їхньої суб’єктної позиції у роботі школи і класу, сприяння особистісній самореалізації батьків у процесі виховання, обміну досвідом успішного сімейного виховання. Зазначене передбачало ряд заходів: круглі столи (“Батьківська любов як фактор розвитку особистості дитини”, “Здібності і роль сім’ї у розвитку підлітка”), семінар-практикум “Фактори емоційного ставлення до дитини”, лекції (“Стилі і моделі сімейного виховання”, “Розвиток самостійності у дитини”); батьківські конференції (“Як навчити дитину вчитися”, “Формування в сім’ї системи моральних цінностей у дітей”); лекції-бесіди (“Творча самореалізація і шляхи її формування в дитини”, “Виховання жіночності та мужності в сім’ї”); тренінг “Основи ефективного спілкування з підлітками”, практикуми (“Моральний мікроклімат сім’ї – основа формування особистості дитини”, “Соціальна адаптація дитини як функція сім’ї”); клуб із обміну досвідом сімейного виховання і підвищення батьківської культури “Затишний дім”. Для підлітків: диспути (“Мій шлях до успіху”, “Молодь ХХІ століття: життєві перспективи”), круглі столи (“Я і моє майбутнє”, “Роль батьків у сценарії мого життя”), тематичні КВК та класні години, присвячені проблемам самовизначення і творчої самореалізації.

Четверта педагогічна умова – *активізація особистісних ресурсів професійного зростання вчителів на основі професійної рефлексії індивідуального стилю педагогічної діяльності* – забезпечувалася у межах напряму “Професіонал”. Виховна робота з педагогічним колективом здійснювалася за допомогою таких форм і методів, як-то: педради (“Мої особистісні особливості, методична майстерність і потенційні можливості у вдосконаленні стилю педагогічної діяльності”, “Рефлексія динаміки професійних умінь педагога на основі аналізу результатів навчальної діяльності підлітків”), семінари-практикуми (“Психолого-педагогічний статус підлітка і його зміст на різних етапах шкільного навчання”, “Профілактика емоційного вигорання та професійної деформації особистості вчителя”), тренінг “Комунікативні вміння”, лекція “Емоційне здоров’я вчителя – запорука психологічного комфорту на уроці”, створення інформаційно-методичного комплексу (методичний посібник “Кращий педагогічний досвід школи”, інформаційний банк авторських концепцій, передових технологій і дидактичного забезпечення, проведення творчої майстерні вчителів-предметників).

Основними напрямами методичної роботи з учителями стали ознайомлення із сучасними виховними технологіями на теоретичних семінарах, з особистісно орієнтованими технологіями навчання в системі педрад, удосконалення методичної підготовки вчителів на основі професійної діяльності та контролю за динамікою

професійного зростання. Це сприяло підвищенню готовності педагогів до професійного зростання, ефективності цілеспрямованого педагогічного впливу та прийняття професійної діяльності як бажаної сфери самореалізації, розвитку здатності варіювати зміст і методи навчання залежно від індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Одержані узагальнені кількісні показники після формульованого етапу експерименту, порівняно з аналогічними показниками констатувального етапу дослідження, показали позитивну динаміку високого (+15,6 %) і середнього (+18,2 %) рівнів та значний спад псевдовисокого (-3,5 %) і низького (-30,4 %) рівнів готовності підлітків експериментальної групи до творчої самореалізації (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів сформованості готовності підлітків до творчої самореалізації

Рівні	Експериментальна група				Динаміка	Контрольна група				Динаміка
	Констатувальний етап		Формувальний етап			Констатувальний етап		Формувальний етап		
	осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
Високий	26	7,4	81	23,0	+15,6	24	6,9	45	12,9	+6,0
Псевдовисокий	22	6,3	10	2,8	-3,5	23	6,6	19	5,5	-1,1
Середній	140	39,8	204	58,0	+18,2	138	39,7	168	48,3	+8,6
Низький	164	46,6	57	16,2	-30,4	163	46,8	116	33,3	-13,5

Зокрема, підлітки експериментальної, на відміну від контрольної групи, не відчують труднощів із розумінням понять “творчість”, “самореалізація”, самостійно оцінюють привабливість поставлених цілей, обмірковують плани їх здійснення, зовнішні та внутрішні умови досягнення цілей майбутнього, самостійно аналізують свої здібності і можливості їх реалізації.

Різняться мотиви, що спонукають підлітка до виконання конкретного завдання. Провідний мотив підлітків контрольної групи – працювати спільно з друзями, експериментальної – здобути додаткові знання, вміння, навички творчої самореалізації. У більшості підлітків експериментальної групи змінилися самооцінка і погляди на самореалізацію. Якщо респонденти експериментальної групи зазначали, що самостійно планувати майбутнє важко, але можливо, то учні контрольної групи стверджували, що у підлітковому віці брати на себе відповідальність за планування майбутнього рано (“краще почекати”, “треба ще дорости”, “не можна”, “нехай за мене це зроблять дорослі”). Ситуація прийняття відповідальності за створення свого майбутнього викликає у респондентів експериментальної групи інтерес і задоволення від усвідомлення своєї компетентності (“почуваюся дорослим, відчуваю значущість, що все залежить від мене”). Респонденти контрольної групи значно частіше переживають в аналогічній ситуації емоції негативного характеру (“напруження”, “занепокоєння”, “тривога”, “роблю щось не так”). Це спричиняє у них стомлення і загострює почуття самотності (“почуваюсь покинутим”, “нема на кого сподіватися”). Підлітки

експериментальної групи мають більш сформовані уявлення про форми, способи і засоби творчої самореалізації, тобто орієнтовані на активну реалізацію своїх здібностей, втілення творчих задумів та отримання значущих результатів.

Для з'ясування достовірних відмінностей між показниками ЕГ і КГ за рівнями готовності до творчої самореалізації підлітків використано ϕ -критерій – кутове перетворення Фішера. Зважаючи на багатоаспектність отриманих експериментальним шляхом даних, з метою детальнішого аналізу формульованого етапу експерименту проведено кореляційний аналіз (з використанням коефіцієнта кореляції К. Пірсона) показників готовності до творчої самореалізації підлітків. Для перевірки відмінностей за шкалами стандартизованих психодіагностичних методик був використаний t -критерій Стьюдента.

На контрольному етапі дослідження 84,6 % педагогів, які брали участь у дослідженні, засвідчили, що загальноосвітній навчальний заклад створює сприятливі умов для формування у підлітків потреби самопізнання, накопичення соціального досвіду, саморозвитку та готовності до творчої самореалізації.

Батьки відзначили, що вони почали позитивніше оцінювати умови формування готовності до творчої самореалізації підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі, чому сприяло зростання коефіцієнта творчої самореалізації підлітків в межах від 0,114 до 0,887.

Отже, кількісний та якісний аналіз результатів формульованого етапу дослідження підтвердив ефективність педагогічних умов і методики формування готовності підлітків до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення провідних теоретичних засад формування готовності до творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Запропоновано новий підхід до розв'язання актуального наукового завдання, яке полягало в обґрунтуванні та розробленні змісту, удосконаленні форм, методів як складників методики формування готовності підлітків до творчої самореалізації та визначенні оптимальних відповідних педагогічних умов.

Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення його мети, розв'язання поставлених завдань і є підставою для таких висновків:

1. На основі аналізу філософських, культурологічних, психологічних і педагогічних джерел з'ясовано стан дослідженості проблеми формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Установлено, що творча самореалізація особливо актуальна для підліткового віку, тому що саме у підлітковому віці відбувається усвідомлення власних потреб у будь-якій діяльності та виникає прагнення реалізувати свій особистісний потенціал. Досвід самореалізації стає тим ресурсом підлітка, який є умовою його подальшого соціального та особистісного

розвитку. Визначено, що творча самореалізація є однією з основних потреб підліткового віку. Розвиток мотиваційної сфери особистості забезпечується створенням умов для формування мотивів діяльності. Через специфіку позакласної виховної роботи (яка полягає в тому, що провідними принципами залучення підлітків до участі в ній є інтерес і добровільність, розвиток діяльності від простого до складного, від цікавого до необхідного) – педагогічно доцільно використовувати її педагогічні вплив та можливості.

2. У межах поняттєво-термінологічної парадигми актуалізовано змістові характеристики понятійно-термінологічного апарату дослідження, базові дефініції якого “готовність”, “творчість”, “самореалізація”, “творча самореалізація” екстрапольовано в інтегральне поняття “готовність підлітка до творчої самореалізації”. Означене поняття розглядається нами як інтегративна багатокомпонентна якість особистості, що сприяє вільному вибору власної моделі поведінки і діяльності на основі сформованих ціннісних орієнтацій, ініціативності, вміння самостійно мислити і діяти, генерувати нові нестандартні ідеї, здійснювати комбінаторний аналіз та практичне втілення підлітком своїх потенційних можливостей з використанням інтелектуальних здібностей і механізмів самовдосконалення.

Виокремлено і схарактеризовано структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості у підлітків готовності до творчої самореалізації. Структурними компонентами визначено когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-операційний. Показниками критерію “здатність до комбінаторного аналізу” є: гнучкість уяви, нестандартність мислення, знання про способи творчої самореалізації підлітків. Критерій “прагнення до особистісного зростання” має такі показники: упевненість у власних силах, позитивне ставлення до себе, мотивація до творчої діяльності. Показниками критерію “уміння створювати творчий продукт” є: вміння творчо використовувати набуті знання, оволодіння новими способами вирішення практичних завдань, вміння самореалізуватися в особисто і суспільно значущих справах. На основі означених вище критеріїв та показників схарактеризовано рівні (високий, псевдовисокий, середній, низький) сформованості готовності підлітків до творчої самореалізації.

3. За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що розвиток усіх компонентів творчої самореалізації підлітків контрольної та експериментальної груп переважно перебуває у межах майже однакових показників низького та середнього рівнів. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування готовності підлітків до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу: організація оптимального творчого розвитку колективної діяльності, для якої характерна постійна опора на інтереси підлітків і водночас спрямованість їхніх зусиль на вирішення досить складних завдань; здійснення індивідуально-диференційованого підходу до підлітків у процесі формування у них творчої самореалізації на основі врахування їхніх індивідуальних особливостей розвитку, взаємодії вчителя, підлітка і батьків, забезпечення єдиного підходу до виховання; активізація особистісних ресурсів професійного зростання вчителів на основі професійної

рефлексії індивідуального стилю педагогічної діяльності; систематичне спонування підлітків до розвитку в собі якостей творчої самореалізації, оволодіння знаннями щодо засобів і прийомів самовдосконалення, надання їм педагогічної допомоги.

Означені умови експериментально перевірено шляхом упровадження у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу навчальної програми “Школа самовдосконалення “Повір у себе”” з формування готовності підлітків до творчої самореалізації.

4. Для удосконалення процесу формування готовності підлітків до творчої самореалізації під час позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу використано такі інтерактивні форми і методи роботи: конференції, семінари-практикуми, круглі столи, індивідуальні консультації, групові дискусії, рольові ігри, ігри, спрямовані на інтенсивну фізичну взаємодію, міні-лекції, релаксаційні вправи, предметні олімпіади, КВК, конкурси, змагання, портфоліо академічних та особистих досягнень підлітків, день ліквідації заборгованості “Твій шанс” тощо.

Аналіз результатів педагогічного експерименту виявив безпосередню залежність між рівнями сформованості готовності підлітків до творчої самореалізації та застосуванням визначених педагогічних умов, що є підставою для висновку про ефективність запропонованої методики, навчальної програми “Школа самовдосконалення “Повір у себе”” з формування готовності підлітків до творчої самореалізації.

Одержані числові дані наприкінці формувального етапу в порівняльному аспекті із числовими показниками констатувального етапу дослідження дали змогу зафіксувати позитивну динаміку: зменшення кількості підлітків з низьким (-30,4 %) та псевдовисоким (-3,5 %) рівнями сформованості готовності до творчої самореалізації в експериментальних групах, тоді як збільшилася кількість підлітків із середнім (+18,2 %) та високим (+15,6 %) рівнями сформованості готовності до творчої самореалізації. Вірогідність даних підтверджено методами математичної статистики.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Потребують *подальшого вивчення* проблема створення загальної системи виховання творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу, специфіка творчої самореалізації підлітків у різних видах діяльності, розроблення освітніх програм нового покоління на основі індивідуально-диференційованого підходу та формування готовності педагогів до педагогічного стимулювання творчої самореалізації підлітків.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано* запровадити у навчально-виховну діяльність загальноосвітніх навчальних закладів навчальну програму “Школа самовдосконалення “Повір у себе”” та введення у плани позакласної виховної роботи заходів щодо підвищення рівня готовності підлітків до творчої самореалізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Флярковська О. В. Ціннісні орієнтації у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту (Сер.: “Педагогіка. Соціальна робота”). – Ужгород, 2013. – Вип. 26. – С. 221–227.
2. Флярковська О. В. Виховання творчої самореалізації школярів у загальноосвітньому навчальному закладі / О. В. Флярковська // Вісн. Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. № 3 (75). – С. 115–117.
3. Флярковська О. В. Вплив педагогічних умов на процес творчої самореалізації підлітків / О. В. Флярковська // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницьк, 2014. – № 17. – С. 190–195.
4. Флярковська О. В. Готовність до творчої самореалізації у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2014. – № 80. – С. 197–200.
5. Флярковська О. В. Творча самореалізація у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 359–367.
6. Флярковська О. В. Творча самореалізація як невід’ємний компонент навчально-виховного процесу / О. В. Флярковська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2014. – Вип. № 6(40) – С. 150–159.
7. Флярковська О. В. Творча самореалізація як основна потреба в підлітковому віці / О. В. Флярковська // Обрії. – 2014. – № 1 (38). – С. 100–103.
8. Флярковська О. В. Творча самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи / О. В. Флярковська // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / Ін-т обдарованої дитини НАПН України. – К., 2014. – Вип. № 2 (13). – С. 59–66.

Статті у зарубіжних періодичних виданнях

9. Flarkovska O. The educational process in secondary school through parents eyes / O. Flarkovska // Knowledge. Education. Law. Management. – Lodz [Poland], 2014. – № 3 (7). – P. 46–52.
10. Флярковська О. В. Педагогическое влияние на формирование личности подростка / О. В. Флярковська // Образование личности : науч.-метод. журнал – М. : АНО “ЦНПРО”, 2014 – Вип. № 3. – С. 80–85.

Посібники

11. Флярковська О. В. Школа самовдосконалення “Повір у себе” : метод. посіб. / Ольга Василівна Флярковська. – Чернівці : Букрек, 2014. – 101 с.

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

12. Флярковська О. В. Планування майбутнього у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Тенденції, нароби, інновації, практика в науці : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (30–31 серп. 2014 р., Познань). – Познань, 2014. – Ч. 3. – С. 20–21.

13. Флярковська О. В. Творча активність та сенс життя у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Обмін науковими досягненнями : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (29–30 квіт. 2014 р., Люблин). – Люблин, 2014. – Ч. 3/1. – С. 61–63.

14. Флярковська О. В. Виховання як трансфер самореалізації підлітка / О. В. Флярковська // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (16–20 верес. 2014 р., Київ) / Ін-т обдарованої дитини НАПН України – К., 2014. – С. 249–251.

15. Флярковська О. В. Самореалізація у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні. Нова педагогічна думка : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (4 черв. 2014 р., Рівне). – Рівне, 2014. – № 3(79). – С. 197–200.

Інші публікації

16. Флярковська О. В. Психологічні особливості самосприйняття та життєвої спрямованості у підлітковому віці / О. В. Флярковська // Творча спадщина В. А. Роменця: сучасний погляд : матеріали круглого столу (Київ, 18 трав. 2011 р.). – К. : НАПН України Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2011. – С. 53.

17. Флярковська О. В. Освіта в суспільстві, що трансформується // Управління освітою. – 2011. – Липень (№ 10). – С. 22–25.

18. Флярковська О. В. Моніторингове дослідження стану позашкільної освіти та позакласної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах / О. В. Флярковська // Інформ. зб. для директора школи та завідуючого дитячим садочком. – 2014. – № 13/14 (24) – С. 166–191.

АНОТАЦІЇ

Флярковська О. В. Формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2015.

Дисертація присвячена проблемі формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Теоретично обґрунтовано роль позакласної виховної роботи у процесі формування готовності підлітків до творчої самореалізації. Відповідно до завдань дослідження, проаналізовано проблеми формування готовності до творчої самореалізації, визначено структурні компоненти формування у підлітків готовності до творчої самореалізації, обґрунтовано педагогічні умови, розроблено та

експериментально перевірено методику формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Розроблено та упроваджено методичні рекомендації для вчителів щодо формування у підлітків готовності до творчої самореалізації в процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: підліток, активність, готовність, творча самореалізація, педагогічні умови, позакласна виховна робота.

Флярковская О. В. Формирование у подростков готовности к творческой самореализации в процессе внеклассной воспитательной работы общеобразовательного учебного заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2015.

Диссертация посвящена проблеме формирования готовности подростков к творческой самореализации в процессе внеклассной воспитательной работы общеобразовательного учебного заведения. Осуществлен анализ исследуемой проблемы в философской, психологической, педагогической литературе, поэтапный анализ исторического развития научных взглядов на этот феномен.

Выявлены, теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия обеспечения эффективности изучаемого нами процесса, а именно: организация оптимального творческого развития коллективной деятельности, для которой характерна постоянная опора на интересы подростков и в то же время направленность их усилий на решение более сложных задач; активизация личностных ресурсов профессионального роста учителей на основе профессиональной рефлексии индивидуального стиля педагогической деятельности; систематическое побуждение подростков к развитию в себе качеств творческой самореализации, овладение знаниями относительно средств и приемов самосовершенствования, предоставления им педагогической помощи; осуществление индивидуально-дифференцированного подхода к подросткам в процессе формирования у них творческой самореализации на основе учета их индивидуальных особенностей развития, взаимодействия учителя, ученика и родителей, обеспечения единого подхода к воспитанию.

В соответствии с задачами исследования, проанализированы проблемы формирования готовности к творческой самореализации, определены структурные компоненты такой готовности. Разработана и экспериментально проверена учебная программа “Школа самосовершенствования “Поверь в себя” по формированию у подростков готовности к творческой самореализации в процессе внеклассной воспитательной работы общеобразовательного учебного заведения.

Учебная программа способствует развитию умения конструктивно выражать свои мысли и чувства, поддерживать с людьми хорошие отношения, решать конфликты и помогать другим, что формирует у подростков творческий потенциал, чувство собственной ценности, позитивного отношения к жизни и осознание целесообразности своего существования. Полученные на констатирующем этапе

эксперимента данные позволили сделать вывод: подростки осознают, что процесс творческой самореализации зависит от их воли и целеустремленности, творческая самореализация в будущем является результатом их активности сегодня. Они положительно относятся к проявлению самостоятельности в творческой самореализации, способны самостоятельно оценить привлекательность различных вариантов и планов своего будущего, субъективно воспринимают себя как готовых к самостоятельному оцениванию, сознательному выбору и принятию решения о самореализации.

Данные формирующего этапа показали, что в результате проведенной работы произошли существенные позитивные изменения в личности подростков по всем показателям: нестандартность мышления, знания о способах творческой самореализации, уверенность в собственных силах, положительное отношение к себе, мотивация к творческой деятельности и т.д.

Таким образом, можно констатировать, что совокупность педагогических условий организации внеклассных воспитательных мероприятий, предложенных нами, оказывают позитивное влияние на формирование готовности к творческой самореализации подростков в процессе внеклассной воспитательной работы общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: активность, готовность, творческая самореализация, педагогические условия, внеклассная воспитательная работа.

O. V. Fliarkovska. The Formation of Teenagers' Readiness to Creative Self-Actualization in the Extracurricular Activities of General Education Institution. - Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the problem of formation of teenagers' readiness to creative self-actualization in the extracurricular educational work of general education institution. The role of extracurricular activities in the process of formation of the readiness to creative self-actualization of teenagers is theoretically substantiated in the paper. According to the research tasks, some problems of readiness formation have been analyzed, the structural components of formation of the teenagers' readiness have been defined, pedagogical-organizing terms of the process have been reviewed, and the corresponding formation technique has been developed and experimentally checked. Methodical recommendations for teachers on the formation of teenagers' readiness to creative self-actualization in the extracurricular educational work of general education institution are suggested.

Keywords: activity, readiness, creative self-actualization, pedagogical conditions, extracurricular educational work.